

IZMEĐU IZVORNOG I NOVOG -  
"SELJAČKA SLOGA" DO 1929. GODINE

SUZANA LEČEK  
Zavod za hrvatsku povijest  
Filozofskog fakulteta  
10000 Zagreb, Krčka 1.

UDK 7.077:061.2:32(497.5)(091)  
Izvorni znanstveni članak  
Primljeno 2. V. 1995.

Autorica prikazuje kako se tijekom dvadesetih godina izgrađivala i mijenjala ideološka osnova rada "Seljačke sloge", te koja je bila njena uloga u uključivanju sela u moderno društvo, ali i putevi koji su vodili načelnoj autarhiji zastupanoj kasnije u tridesetim godinama.

Djelatnost "Seljačke sloge" (Sremac, 1978; Zebec, 1992; Marošević, 1992; Sraka 1992; Leček 1993), njezine ideološke postavke i rezultate nemoguće je razumijeti bez poznavanja konteksta povijesnog razdoblja u kojem razvija svoju aktivnost (Matković, 1972; Boban, 1973; Tuđman, 1993; Mužić, 1988). Ključne su u tome upravo dvadesete godine, u kojima se, izvedena iz učenja Antuna Radića, oblikuje ideološka okosnica cijelog seljačkog pokreta. Donoseći novu svježinu i po prvi put trajno, masovno sudjelovanje širih slojeva u političkom životu zemlje, Hrvatska seljačka stranka se morala odrediti prema nekoliko osnovnih činitelja: kako predstaviti seljački stalež i postaviti ga prema drugim društvenim slojevima, te kakav gospodarski i politički program prihvatiti u uvjetima Kraljevine SHS (Jugoslavije od 1929). Pokušat ću pokazati kako je za osnovu preuzeta ideja, zastupljena inače i u drugim seljačkim ideologijama (Gollwitzer, 1977), a to je bila dihotomija sela i grada, novoga i staroga. Ne tumačeći tradiciju jednoznačno, kao skup isključivo dobrih običaja, ideologija seljačkog pokreta ne odbacuje niti moderne tekovine grada u cijelini. Jednako se tako trudi izmiriti društvene suprotnosti između staleža unutar okvira

jedinstvene nacije (B. Boban, 1979). Iako je u trenutku stvaranja nove države 1918. stranka postojala već četrnaest godina i imala razrađen program i ideološku osnovu, novonastali uvjeti nametnuli su potrebu prilagođavanja idejnih osnova novoj stvarnosti. Iako se temeljna polazišta nisu dovodila u pitanje, neka su se manje važna, ali za svakodnevno djelovanje pa i oblikovanje buduće stvarnosti odsudna rješenja, stvarala upravo tijekom ovoga razdoblja. U trenutku kada postaje vodeća politička snaga u Hrvatskoj (zahvaljujući uvođenju općeg prava glasovanja za muškarce, ali i drugim novim uvjetima, u koje je ovom prilikom nemoguće ulaziti), seljačka stranka prolazi kroz razdoblje, koje bismo mogli nazvati svojevrsnom "mladenačkom" fazom. Zadobivši prvi put stvaran utjecaj i moć u političkom životu Hrvatske, njeni su se ideolozi našli pred nizom otvorenih pitanja, koliko učvrstiti, a u kojoj mjeri izmijeniti ili napustiti svoje koncepcije. Tijekom nekoliko godina Radić pokušava na sve načine postići politički dogovor s Beogradom, ali i s građanskim strankama u Hrvatskoj. Ovu političku otvorenost za sporazum (koju nipošto ne treba tumačiti kao spremnost za napuštanje temeljnog učenja seljačkog pokreta), koja još nije iscrpla sve mogućnosti, možemo pratiti i u kulturno-prosvjetnom učenju stranke. Gospodarski prosperitet dvadesetih, doprinio je, vjerujem optimizmu vodećih stranačkih krugova, kako je nacionalna (i međunacionalna) harmonija moguća i ostvariva upravo onako kako su je sami zamislili.

U širem kontekstu stranka je odgovor na potrebu da se društvo s dominantno seljačkim stanovništvom odredi u složenom procesu modernizacije, koji je donosio na selo niz novina i mijenjao mu izgled (nazvan je u historiografiji "pograđanjenjem" sela). Nove vrijednosti svojstvene građanskomu društvu 19. st. (nacija, tržišna privreda, ideja napretka, klase, pa i revolucija, klasna borba) trebalo je oblikovati i u prihvatljivom obliku donijeti u selo. Ideologija H(R)SS-a s jedne je strane učinila upravo to: pomogla selu pronaći svoje mjesto u promjenama, dok je drugi, konzervativni dio učenja (na tragu romantičnog pezantizma) nastojao usčuvati seljački, tradicionalni svijet.

## PROMIJENJENO DRUŠTVO

Desetljećima dug proces prodiranja građanske, tržišne privrede na selo, potiskivanjem tradicionalne autarhičnosti, donosio je nove potrebe i drugačiji način života (Achilles, 1990:49). Prvo u bogatoj Slavoniji, ali postepeno i u drugim krajevima, pojavili su se predmeti korisni ili nužni u kućanstvu (npr.

petrolejke, kod imućnijih nova oruđa), a uskoro i ono što se donedavno smatralo luksuzom kao što su knjige, zastori, namještaj i sl. (Janos, 1989:2489). Historiografija je ukazala i na pozadinu tog prihvatanja, često površnije nego što bi se na prvi pogled pomislilo. Selo je, naime, prihvaćalo novine iz grada na sebi svojstven način, prvenstveno ih ističući kao pokazatelje statusa - imućnosti i naprednosti (Kaschuba, 1990:202).

Kao što je seljačka ideologija bila zasnovana na temeljnim postavkama građanskog društva i liberalističke države (B. Boban, 1980:87), tako su i oblici djelovanja "Seljačke sloge" iznalsci građanskoga društva (tečajevi za nepismene, predavanja, pjevački zborovi, knjižnice i čitaonice, zadruge). Uz praktično znanje i korist koju su ove djelatnosti mogle pružiti, ne možemo previdjeti i potrebu za dokazivanjem "naprednosti" i zrelosti za društvenu ulogu na koju seljački pokret pretendira. Služili su tomu posjeti gradskom kazalištu, prilikom kojih se isticala doraslost seljačkoga gledateljstva i zahtjevnim predstavama, pjevanje u zborovima, čiju je kvalitetu ocjenjivala skupina stručnjaka, čitanje znanstvenih i stručnih knjiga. Pa i na stjecanje pismenosti se slično gledalo. Otvoreno suprotstavljanje svijeta usmene predaje novoj, pisanoj riječi pouke, bilo je uglavnom prošlost. Pitanje je u kojoj je mjeri sposobnost čitanja i pisanja služila u svrhe koje su zagovarali nosioci prosvjete na selo. Svakako su neka znanja iskorištena u gospodarenju, ali ne treba zaboraviti "demonstracijski učinak". Zabilježeno je i da se radije čita beletristika. Međutim, i u širokim slojevima pismenost je prihvaćena kao pokazatelj pripadanja društvu, koje pojam napretka, nepoznat tradicionalnu seljačkomu društvu, postavlja kao jedan od svojih glavnih postulata (Arnove, Graff, 1987:7; Cipolla, 1969:87). Javljanja seljaka u "Seljačkoj prosvjeti" i "Domu" pokazuju da je uvelike rašireno shvaćanje da je nepismenost nazadna, a čitanje i pisanje znak naprednosti. Dojam je, ipak, da je sama sposobnost čitanja više značila za političku i nacionalnu homogenizaciju, nego što je mogla bez ostalih uvjeta, pomoći gospodarskomu podizanju sela.

## KULTURA I CIVILIZACIJA

Dihotomija kulture i civilizacije osnova je za razumijevanje odnosa tradicije i modernosti u ideološkom sustavu seljačkog pokreta. Preuzetu od Antuna Radića, bez posebne razrade, a više kao prošireno tumačenje, suprotnost i ovisnost kulture i civilizacije ponavljaju i predvodnici "Seljačke sloge". Izidor Škorjač gotovo doslovno preuzima Radićeve riječi, kada kulturu

određuje kao "Sve što su ljudi učinili i čine za osiguranje, olakšanje i poljepšanje života" i kao sklad materijalnih i duševnih postignuća (Škorjač, 1927:40). Istovjetno određuje kulturu i duhovni vođa "Seljačke sloge" Rudolf Herceg, kada piše kako je "kultura skup materijalnih (tjelesnih) i duševnih dobara, koja služe osiguranju, olakšanju, poljepšanju i oplemenjenju ljudskoga života" (Herceg, 1923:3; Herceg, 1928:19). Dalja određenja ostaju neprecizna, svedena na nekoliko naznaka, što je u ostalom i odgovaralo intelektualnoj i obrazovnoj razini čitateljstva (i slušateljstva) kojima se obraćalo. Autori svjesno odabiru antiintelektualističan pristup (intelektualizam je jedna od negativnih osobina grada) i dopuštaju si očitovanje neprikrivenih i često proturječnih emocija. Nerijetko racionalnoj argumentaciji pretpostavljaju žestinu osobnoga uvjerenja i silnu volju da povijesni tijek zbivanja krene smjerom, kojim su oni željeli.

U prvom broju "Seljačke prosvjete" objavljena su dva temeljna članka Đure Basarička i dr. Nike Matanića o suprotnosti civilizacije i kulture. Za Basarička je civilizacija povezana s intelektom, to je područje egoizma, individualizma, materijalizma i bolesti, kojim vlada načelo interesa. Ovom prikazu zla suprotstavlja sliku sela koje živi po načelu čovječnosti i pravednosti, vjere, zajedništva u radu, zabavi i odlučivanju (Basariček, 1926:1-2, 26-27). Temeljna razlika je postavljena unutar kategorija moralnosti: osobne i one koja se očituje kroz ponašanje u zajednici (socijalno ponašanje). U osnovi slično određuje razliku i Matanić (Matanić, 1926:29). Kulturi su pripisali unutarnje vrijednosti (moralnost, radišnost, zajedništvo, nacionalni duh, umjetničko nadahnuće), koje gradu posvema nedostaju. Međutim, civilizacija nije samo zlo, ona posjeduje i neke poželjne osobine, prije svega nadmoćnu tehnologiju, u čijoj je moći olakšati rad i omogućiti ugodniji život.

Još jedan izuzetno važan pokazatelj razlike kulture i civilizacije, bilo je za njih nacionalna pripadnost. Kultura je "naša, slavenska", a civilizacija tuđa, pri čemu su ponavljali Radićevu polaznu ideju, da je selo nositelj narodnosnog obilježja, onoga po čemu se nacije razlikuju i što sačinjava njihovu osebnost i vrijednost (Basariček, 1926:27; Matanić, 1926:30).

Kulturu sela, vrijednu zbog tradicionalnog poštenja, vlastitog rada, koji poštuje tuđi rad, vjere u pobjedu pravice, treba sačuvati, ali je se ne može držati odvojenom od grada. Ideal koji postavljaju je spajanje, zbliženje sela i grada, pri čemu bi grad dao znanje i tehnologiju, a selo poštenje i rad, i nastao bi novi tip čovjeka "građanin-seljak i seljak-građanin" (Matanić: 1927:30). Upravo je zamisao o radu na zbliženju sela i grada postala idejom vodiljom prosvjetnog djelovanja "Seljačke sloge", put kojim se mogu izmjenjivati vrijednosti, koje

svatko od njih ima i s vremenom objediniti do tada suprotstavljeni svjetovi. Herceg konkretno spominje kako je zadaća organizacije skupiti i organizirati "naročito one seljake, koji prihvaćaju tekovine moderne civilizacije", uz ogradu, da prvenstvo uvijek pripada narodnoj kulturi, kojoj se "sve novo prilagođuje" (Herceg, 1927:178).

## SUBJEKT

Novina, koju su u ideološkom sustavu Antuna Radića izvršili njegovi nasljednici, bilo je inzistiranje na stvaralačkoj snazi sela, čemu temelj svakako treba tražiti u promijenjenu društvenom položaju seljaštva. Politička snaga pokreta, neusporedivo aktivnije sudjelovanje seljaštva u javnom i društvenom životu zemlje tijekom dvadesetih godina, nego što je to bilo pred I. svjetski rat, zatim porasla samosvijest, nisu više mogli tolerirati elitističko tumačenje kulturnoga stvaralaštva. Zamisli senzibilna intelektualca kao što je bio A. Radić, čije se osobno uvjerenje i iskustvo, a ne samo bitno drugačija društvena situacija i okružje, borilo protiv svake nivelacije, potisnute su populističkim i pragmatičnim pristupom novih ideologa seljačkoga pokreta. Njihov je moto bio jednostavan: seljak mora postati subjektom cjelokupna društvenoga života. Jednako kao što je u politici seljaštvo trebalo preuzeti i voditi javne poslove, donositi odluke u pitanjima općih interesa (Herceg, 1923:22; Herceg, 1928:49), tako se očekivalo da postane subjektom i u kulturi. Opravdavalo se to tradicionalnom narodnom umjetnošću, u kojoj se seljak već potvrdio kao stvaratelj. Nastavljanje umjetničkog stvaralaštva prema starim obrascima, trebalo je doprinijeti njegovu društvenomu potvrđivanju kao potpuna i jednakovrijedna čovjeka. Mijo Stuparić, pišući povodom Miškinine knjige "Za svojom zvijezdom", s mnogo osjećaja i uvjerenja najavljuje seljačku književnost riječima "zašto da mi uvijek slušamo i čitamo tuđe prodike! Ta mi smo već od davno, a osobito za rata i poslije svjetske nesreće mnogo toga proživjeli, mnogo iskusili i propatili; mi imamo svoje doživljaje i svoje boli i osjećaje - svoje poglede na svijet, pa zašto da mi to sami ne iznesemo na papir, zašto da se mi međusobno ne razgovaramo - bez posrednika?!" (Stuparić, 1926:201). Obilazeći sela, izaslanici i povjerenici "Seljačke sloge" svojim govorima i predavanjima nastoje vratiti okupljenim seljacima poljuljano samopouzdanje. Možemo samo pokušati zamisliti u kojoj je mjeri slušateljstvo moglo biti poneseno riječima da i oni, seljaci, imaju jednaka prava u društvu, da oni imaju pravu i vredniju kulturu od gradske, da ono što je dobro živi od davnina u selima, u seljačkom

poštenju, radu, umjetnosti, pjesmi, nošnji i običajima. Rezultat je svakako bila probuđena ili barem utvrđena samosvjest.

Nastojanje da seljak postane subjektom u društvenom životu, bilo je popraćeno velikom osjetljivošću na sve manifestacije mogućeg vraćanja u položaj "objekta". Na IV. glavnoj skupštini dogovoreno je s tim u skladu, da sav prosvjetni trud inteligencije voljne pomoći selu, može uslijediti tek na inicijativu samih seljaka (dogovor Prosvjetnog saveza i Zagrebačkog oblasnog odbora), koji time postaju barem suradnici, kada već nisu u mogućnosti biti subjekti (Herceg, 1929:76). Kasnije, tijekom tridesetih, više se nije dopuštalo inteligenciji voditi ogranke "Seljačke sloge", to su smjeli samo seljaci. Dovedeno je u pitanje čak i sudjelovanje školovanih članova u radu središnjice (Kalendar Seljačke sloge za 1937, 1936:49).

Podizanje uzdrmane samosvjesti kod seljaštva i inzistiranje na tome da ono postane subjekt, bilo je put k uključivanju širokih slojeva u promjenjeno društvo i k prihvaćanju nekih temeljnih građanskih vrijednosti. Postati subjektom, značilo je prije svega napustiti tradicionalnu zatvorenost u svoje seoske okvire, odreći se nepovjerljivosti prema "vanjskomu" svijetu i svoju životnu energiju usmjeriti drugim načinima proizvodnje, trgovanju, javnom, političkom životu, novim oblicima zabavljanja i umjetničkog stvaranja. Izdvajanje nekih pozitivnih općeljudskih osobina i stvaranje uvjerenja kako su baš te idealizirane vrijednosti svojstvene samo tradicionalnomu seljačkomu životu (poštenje, pravednost, radišnost, čvrsta vjera) stvara i novu predodžbu seljaka o sebi, novi identitet, sretno uklopljen u ideologiji, koja uza sve konzervativne elemente, ima izrazitu tendenciju modernizaciji društva. Po nekim autorima upravo je mit i idealizacija sela onaj činitelj koji najviše pridonosi njegovom uspješnom "pograđanjenju" (Jacobeit i dr., 1990:19).

## PREMA IZVORNOMU

Sva nastojanja seljačkog pokreta, pa i "Seljačke sloge" išla su za vraćanjem seljaka selu, poboljšanjem životnih uvjeta u njemu, ne negdje drugdje (usp. Mendras, 1986:190, 213).

Svjesni sve intenzivnijih promjena, djelatnici oko "Seljačke sloge" predvodili su akciju očuvanja kulturne baštine. Stvarajući atmosferu hitnje, važno sredstvo mobilizacije u svim modernim pokretima, širili su uvjerenje da istječu posljednji trenuci u kojima je još moguće spasiti stare vrijednosti i zadržati umjetnički izraz koji nestaje. Pojačavali su upozorenje primjerom

nekih zapadnih država, koje su sa žaljenjem morale priznati da im je mnogo toga pobjeglo u nepovrat. Hrvatska, smatrali su, još ima vremena kulturnu baštinu, ne samo sabrati i konzervirati za muzej, već i, ukoliko je počela nestajati, vratiti je na selo (pjesme, nošnje, rukotvorine) i omogućiti nastavak umjetničkoga stvaralaštva na starim osnovama.

**Seljačka književnost.** O problemu stvaranja seljačke književnosti najviše je pisao Dragan Bubić, iznoseći neka osnovna polazišta na kojima se ona trebala graditi. Zagovarao je umjetnost koja će polaziti od stvarnoga života i o njemu progovoriti iskreno, ne sakrivajući ružne i teške strane života, umjetnost koja će odgovarajućim izrazom oblikovati ono što je svojstveno seljačkomu svijetu, osjećajnost, povezanost sa zemljom i stvarnošću, ljudskost, te sposobnost čistoga i neposrednoga izraza (Bubić, 1927:240-242). Sami seljaci, smatra Bubić, morali bi što više pisati o onome što čini kulturu sela, kroz umjetnički sročene tekstove svih književnih oblika (novele, romani, pjesme u stihu i prozi, igrokazi). S vlastitim umjetničkim tvorevinama mogli bi "prodrijeti u grad", izboriti da se i o seljačkoj umjetnosti mora voditi računa, i štoviše, preporučiti nacionalnu književnost. Za postizanje toga cilja, prvenstveno je potrebna snaga i izvornost unutarnjeg nadahnuća koje ima samo selo. Međutim, prema Bubiću potrebno je još nešto, a to je ovladavanje izražajnim oblicima umjetničke književnosti, kroz odgajanje ukusa "čitanjem uzornih djela" (Bubić, 1926:92-94). Samo po sebi, ovo je proturječna ideja prihvaćanja književnih umjetničkih oblika kao boljih, kultiviranijih od oblika narodne (usmene) književnosti, podvajanje forme i sadržaja. Narodni (seljački) izraz uzdiže se kao univerzalno vrijedan zbog svoje iskrenosti, izvornosti, životnosti sadržaja, koje može pružiti samo selo sa svojom stoljećima taloženom kulturom i spoznajom, ali istovremeno se obliku u kojem je do sada narodna umjetnost iskazivana, pretpostavljaju umjetnički književni oblici. Odvajanje tehnike stvaranja od sadržaja i nadahnuća, ne možemo objasniti problemima zamjene usmene pismenom književnošću, budući da i usmeno stvaralaštvo ima jasno određen formalni izraz, koji se jednako tako u ideološkim smjernicama mogao prikazati dobrim. Razlog je mogao biti jedino pokušaj preslikavanja podijeljenosti "kulture" sela i "civilizacije" grada iz općeg sustava seljačke ideologije na jedan njen određeni segment, pa se i u književnosti pokušavalo spojiti kvalitete sela ("unutarnje" vrijednosti) i razvijeniju tehnologiju grada ("vanjske" vrijednosti).

Prvobitno oduševljenje radovima pojedinih seljačkih književnika, uspješno ostvarenih i u složenim književnim oblicima, (npr. razdragana kritika divila se vještini kojom seljački pisac Mijo Stuparić "slaže i ovakove majstorske

pjesme" u tako složenoj formi kao što je sonet), nestalo je već 1927. godine (Božićnica, 1922:bez pag.). Pri izlasku Stuparićevih pjesama, Izidor Škorjač je u prikazu u "Seljačkoj prosvjeti" kao novu kvalitetu istaknuo kako Stuparić napuša stare uzore (građanski pjesnik Arnold) i pronalazi inspiraciju u prirodi i svojoj seljačkoj okolini (Škorjač, 1927:122-123). Razlog ovomu zaokretu bez sumnje su bile negativne kritike koje su malobrojna djela seljačke književnosti dobila iz redova umjetničke kritike, te neostvarivost sna da bi ova prva djela mogla snagom svoje iskrenosti privući građanske književnike i jednoga dana prerasti u nacionalnu književnost (Nevistić, 1926a:259; Nevistić, 1926b:386).

**Narodna pjesma.** Na primjeru rada sa seljačkim zborovima, iako nema izravnih, teoretskih razlaganja kakva bi glazbena umjetnost trebala biti, kroz preporuke i smjernice davane na smotrama održanim tijekom razmatranog razdoblja, možemo jasnije nego u književnosti pratiti razvoj i promjene načela i njihova ostvarenja. Pred prvobitnu idealnu zamisao prožimanja seoske i građanske, te stvaranja nove nacionalne umjetnosti, slagali su se problemi, koje se moralo rješavati "u hodu".

Prvi je problem izlazio iz situacije koju je "Seljačka sloga" zatekla u selima. Postojeći seljački zborovi imali su građansko-nacionalan repertoar, npr. "Sljeme" je na turneji po Bačkoj izvodilo takove pjesme (spomenimo samo "Hrvatskoj zemlji"), a nastup pojedinih zborova bio je obojen sveslavenskom idejom, jednako dalekoj stvarnom lokalno određenom svijetu sela (Izveštaji, 1926:152; 1927:46). Da bi se afirmirala seljačka, narodna pjesma, postavlja je se nasuprot gradskoj, uspoređuje ju se i daje joj se prednost. Na prvoj smotri Hrvatske seljačke pjevačke župe "Matija Gubec" 1926. godine bilo je glavno ohrabriti seljačke zborove na izvođenje narodnih skladba, a napuštanje "umjetnih gradskih pjesama", koji su samo lijepa forma od koje je daleko vrijednija "topla, svježja i prirodna popjevka koja govori od srca srcu" (Škorjač, 1926:176).

Nakon kraćeg kolebanja, sve su natruhe drugih ideologija, koje su se pokazale nespojivima s razvijanom teorijom seljačke kulture, počele otpadati. U drugoj fazi, pošto je osnovan niz zborova, djelatnost Hrvatske seljačke pjevačke župe "Matija Gubec" (HSPŽ "MG") usmjerila se na omasovljavanje, odnosno pokušavalo se "hrvatske narodne popijevke razširiti među narod i izvan pjevačkih zborova" (Seljačka prosvjeta, 1927:227). Uz podizanje svijesti seljaštva o vrijednosti vlastite umjetnosti, narodno (seljačko) stvaralaštvo populariziralo se i u gradovima brojnim nastupima i gostovanjima seljačkih zborova.



Istovremeno s postavljanjem temelja širemu prihvaćanju narodne pjesme, ozbiljno se prišlo ublažavanju posljedica gubljenja i zaboravljanja starinskih napjeva. Stoga je kao prvi zadatak glazbenoga djelovanja organizacije (HSPŽ "MG") postavljeno skupljanje muzičkoga blaga, njegovo harmoniziranje, objavljivanje i širenje na cijeli hrvatski etnički teritorij. Smatralo se kako sva postignuća na tom području imaju temeljno značenje i za opću nacionalnu, hrvatsku glazbenu umjetnost "jer bez narodne seljačke glasbene umjetnosti nema ni hrvatske glasbene umjetnosti" (Herceg, 1926:109-110). Potvrđivanju nacionalnoga karaktera narodne umjetnosti služila je i teza Rudolfa Matza kako je u narodu nastala i očuvala se osebujna "starohrvatska ljestvica", čime je Matetićevo otkriće "istarske ljestvice" proširio na širi hrvatski teritorij (Matz, 1927:224).

Sljedeće se je (1927.) godine gotovo potpuno provela koncepcija kako na smotri treba izvoditi samo seljačke pjesme (Škorjač, 1927:103; Izvještaj, 1927:160). Izlažući glavne zadatke "Seljačke sloge", Škorjač je naglasio kako zborovi trebaju prvenstveno izvoditi narodne pjesme iz svoga kraja i one koje izdaje HSPŽ "MG", a prigodom zabava, za recitacije treba birati seljačke pjesme objavljene u "Seljačkoj prosvjeti" ili zasebno, kao što su bile Stuparićeve (Škorjač, 1927:130). Misao vodilja svih poduzimanih akcija, bila je navesti selo da i dalje stvara svoju autentičnu umjetnost i zadrži svoj izraz. Međutim, način izvođenja, zborovi predvođeni zborovođama, koji pokušavaju dobiti što višu izvođačku kvalitetu, ponuđeni repertoar koji se sastojao od harmoniziranih narodnih pjesama, upućuju na iznesenu zamisao objedinjavanja seljačkoga nadahnuća i umjetničke forme grada.

Nakon dvogodišnjega prekida, atentata u Skupštini, političkih pritisaka, lutanja i pokušaja konsolidacije, III. smotra seljačkih pjevačkih zborova održana je tek u lipnju 1929. godine. Na njoj su promovirana načela po kojima će se ravnati smotre folkloru u tridesetim godinama. Preporučeno je izvoditi pjesme na "starinski način", odn. bez nota (neharmonizirane) i bez zborovođe. Za takvo izvođenje uvedena je i posebna "porota" (Matz, 1929:104). "Seljački prosvjetni dan" 27. listopada 1929., na kojem je održana pjevačka, tamburaška i plesna smotra, pokazao je da je kulturno-umjetnički rad kretao ovim smjerom. Idejni voditelji "Seljačke sloge" bili su najzadovoljniji pjevačkim zborovima, donekle i tamburaškim nastupima, budući da je tamburaštvo u okrilju organizacije bilo tek u počecima, pa je bilo i oprostivo što smotra "nije nosila onaj karakter, koji će s vremenom istom morati dobiti". Žestoke su kritike, naprotiv, upućene plesnomu dijelu priredbe. Ocijenjen je kao neumjestan i cirkusantski zbog oponašanja drugih, stranih uzora, čime se samo pokazivalo

koliko seljak može primiti ("imitirati"), a ne dati ("kreirati"). Uz narodne plesove, izvodilo se, naime i ono "što su mu drugi nametnuli, pak je time on ponovno postao samo "predmet", objekt na kojem se imadu pokazati tuđi valceri, polke..." (Predavec, 1929:3).

**Narodna nošnja.** Popratno s nastojanjem da se očuva i širi narodna pjesma, raslo je zalaganje za vraćanjem narodnoj nošnji. Tridesetih su godina nošnja i karakteristični narodni običaji, prešli u prvi plan i postupno uobličili smotru folklora, kakva traje do danas (Bratanić, 1936:75; Dostojanstvo - ne gizda, 1940; Bratanić, 1941:19-23).

U vrijeme kada počinje djelovati "Seljačka sloga", tvornička odjeća već desetljećima polagano ali sigurno istiskuje kod kuće tkanu i vezenu nošnju. Jeftinija, iako lošija, malim se gospodarstvima, unatoč novčanoj oskudici, počela nametati kao jedina mogućnost, budući da preopterećena, sada na gospodarstvu često samo jedna, žena, nije stizala uz druge poslove, izraditi i odjeću za cijelu obitelj. Napuštanju nošnje pridonjela je i zakonska zabrana namakanja lana i konoplje u tekućim vodama, donešena još prije rata iz zdravstvenih razloga, ali s velikim ekonomskim, pa i kulturnim posljedicama (Pavlek-Miškina, 1920:87-92). Nošnje koje su se još izrađivale prihvaćale su strane utjecaje u oblikovanju, dezenu i materijalu, a upotrebom umjetnih boja izgubljena je ljepota nijansiranja i unikatnost (Marušić, 1920:329).

"Seljačka sloga" učinila je sve da seljake vrati tradicionalnomu odijelu, iako to nije uvijek bilo jednostavno. Nošnje u kojima se nastupalo na "Seljačkom prosvjetnom danu" 27. listopada 1929. neki su izvukli iz škrinja, a neki nabavili nove "na narodnu priređene ili stilizirane" (Škorjač, 1929:4). Dok se poticanje da se nastupa u nošnjama prvo ograničavalo na pohvale onima koji su se toga dosljednije držali, 1929. godine je postavljeno kao zahtjev. U HSPŽ "MG" zaključeno je pred III. smotru da zborovi obvezatno nastupaju u narodnoj nošnji, boreći se protiv tendencije da pjevači i pjevačice "radje nastupaju u kupovnim gradskim odjelima" očito ih smatrajući društveno prihvatljivijima, "boljima". Nošnja je trebala biti iz sela (kraja) iz kojeg dolazi zbor, a oni koji nisu imali staru, morali su napraviti ili nabaviti novu (Jiroušek, 1929:89-91). Izvornost narodne pjesme i nošnje ocjenjivala je i posebna "folkloristička porota".

Nošnja je, iako ju se pokušalo vratiti i u svakodnevni život (*Dostojanstvo, ne gizda*, 1940.) postala (ili ostala, jer je to izgleda bila tendencija u selima) blagdanska odjeća (Jiroušek, 1927:111-112), ali i nešto više. Noseći je po ulicama gradova, u kazlištima, pa i izvan zemlje, označavali su njome i svoju

pripadnost seljačkomu staležu, ponos zbog toga, odn. usvojenost ideoloških postavka seljačkoga pokreta.

"Seljačka kultura". Put prema izvornomu uobličio je napokon Herceg, pišući o dvama različitim pojmovima - "seljačkoj kulturi" i "kulturi sela". Dok je pod prvom podrazumijevao ono što su seljaci sami stvorili (i bili "subjekt"), druga je predstavlja sve što su stručnjaci učinili za napredak sela, a seljak je ostajao u položaju "objekta" ili, u najbolju ruku, suradnika. U "kulturu sela" ulazila je i nošnja ukoliko su pojedini djelovi izrađeni u tvornici, pjevanje po notama, opismenjavanje, predavanja (iako je u dva posljednja slučaja seljak mogao biti suradnik). Herceg je tada kao primarni posao odredio sačuvati ono najautentičnije i najvrednije, ono što su seljaci sami stvorili, od moralnih norma do materijalne kulture. Napuštajući ideju sjedinjenja sela i grada, okrenuo se čistoj seljačkoj kulturi, oslobođenoj svih natruha civilizacije. Tada je i "Seljačka sloga" počela davati prvenstvo osnivanju ogranaka u udaljenim selima i zaseocima bez općine, crkve ili škole. Rad u takovim selima bio bi stvaran, izvoran seljački rad (Herceg, 1929:75-76).

## PREMA NOVOMU

Ideologija seljačke stranke nastala je u prijelomnim trenucima nestajanja svijeta tradicionalne kulture i krize identiteta u koju je sve više tonulo seljaštvo. Gubio se jedan poredak vrijednosti, ostajali su bez značenja njegovi nosioci (starci, iskusni, oni koji se više sjećaju, jer izvor znanja je život), a mladi su se počeli okretati drugim izvorima spoznaje (knjizi), odbacujući nekritički stare običaje. Svjetski je rat samo ubrzao promjene. Kod tadašnjih je ljudi bio prisutan jak osjećaj da je društvo na raskršću, da se staro mora napustiti, bez da se dobro poznaje put kojim treba krenuti dalje (Novljan, 1926:47). "Seljačka sloga" (kao uostalom i cijeli seljački pokret), pokušala je seljaku vratiti povjerenje u sebe, prosvjetnim i kulturnim radom podići njegovu samosvjest, pokazati mu da ima vrijednu i jedinstvenu kulturu i moralnu snagu, na temelju kojih može i u novom društvu biti "subjekt", sam odlučivati o sebi, a zajedno sa sumišljenicima o svim poslovima zajednice (demokracija u najboljem smislu riječi). Ideološka koncepcija koju zastupa "Seljačka sloga" davala je obrasce razmišljanja, ponašanja i vjerovanja, na koje se seljaštvo moglo pozvati, uključujući vraćanje svomu identitetu kao i prihvaćanje novoga.

**Povijesna svijest i novi blagdani.** Prvi segment starog svjetonazora, koji je trebalo razbiti, bilo je statično doživljavanje vremena, pomirenje s

nepovoljnim položajem i nevjericu prema svakoj najavi mogućega poboljšanja. Nepovjerljivoga seljaka trebalo je učiniti voljnim prihvatiti novovjekovnu koncepciju razvoja društva prema boljemu, uvjeriti u razvoj i smjene staleža, dokazati mu gotovo matematičkom sigurnošću da dolazi vrijeme seljačkoga. Po uzoru na slične političke ili sociološke zamisli, seljačka stranka stvara vlastiti koncept društvenoga razvoja, po kojem je seljaštvo peti stalež, koji dolazi na vlast nakon ostalih (iako su se svi pojavili na povijesnoj sceni tek poslije njega), najviše zbog svoje mirotvornosti. Vlast seljačkog staleža ne nastupa revolucionarnim poništavanjem svake tradicije, već bi on trebao usvojiti korisna dostignuća svojih prethodnika, "bivših" vladajućih skupina: od plemićkog ideju državnosti (uređenja zajednice), od građanskog ideju narodnih prava i zajednice, kao i materijalne tekovine, a od radničkog složnost, borbenost i organizaciju. Vlast koju će uskoro zadobiti legalnim, demokratskim putem, seljaštvo bi koristilo na dobrobit cijeloj zajednici i stvorilo od nje jedinstvenu i skladnu cjelinu (Herceg, 1923:8-19; Matanić, 1926:99-101); Herceg, 1928:23-33; B. Boban, 1979:282-285).

Učenje o društvenom razvoju i smjeni staleža na povijesnoj sceni uklopili su u neodređeno, seljačkim društvima zajedničko "sjećanje" na idealno, izgubljeno "zlatno doba", doba slobodnoga sela (Mendras, 1986:158; Lozica, 1989:33-39). U to idealno vrijeme projicirali su i neke vlastite programske ciljeve, vrijednosti koje žele "povratiti", pa u njemu vide nepomućenu slobodu, radost rada, socijalnu solidarnost i zajedništvo. Seljak Ivan Jemrić Šarčev započinje članak "Duh našeg vremena" reminiscencijom idealnog: "Bilo je to davno i pradavno, kada je među svim narodima na kugli zemaljskoj, vladao slobodarski duh. Ljudi su radili kao pčele radilice za dobrobit sviju. Bilo je to idealno doba" (Jemrić Šarčev, 1927:3). Nakon duga mraka podložnosti, koja je uslijedila nakon gubljenja te prvobitne sreće, seljaku sada sviće nova zora, ispunjava se san o vraćanju starih pravica. Brojnim napisima, budio se kod seljaka osjećaj zadovoljstva što žive u osvit novog društva, čijemu su nastajanju oni glavni protagonisti i korisnici. S ushitom su se ocrtavale siluete novoga svijeta, a najčešća je bila usporedba sa svjetlom i Suncem, koja je morala biti posebno jasna i bliska tadašnjemu seljaku, kojemu su dan i noć imali drugačiji izgled i značenje. Navještalo se kako je vrijeme podložništva, nepravde i patnje na izmaku i da se s pojavom Radićeva pokreta rađa novi dan.

Učenje o napretku, izašlo je, a istovremeno nudilo okvir u kojem su svoje mjesto mogli pronaći i građanski nacionalni mitovi. Nejasno, kolektivno sjećanje na drevna vremena opće jednakosti ili "starih pravica", u sada školovanom seljaku, locirano je na konkretan trenutak nacionalne prošlosti,

vrijeme narodnih vladara. Pokušavajući uspostaviti u davni izgubljeno narodno (nacionalno) jedinstvo, u tom idealnom vremenu društvene jednakosti i jedinstva sretno spajaju, u građanskom nacionalnom duhu veličane mitske dane hrvatske državne samostalnosti s vlastitim učenjem o socijalnom razvoju društva i staleža. Idealno doba društvene jednakosti (ne egalitarizma) ujedno je i ishodišno doba autohtone kulture, kada još postoji kreativna interakcija staleža i kulturno zajedništvo. Izgubljeno se zajedništvo počelo obnavljati tek iza 1848. godine (Robić, 1925:2). Uspostavljanju nove integracije trebao je doprinijeti i osjećaj zajedničke prošlosti, pa se sada i seljacima prikazuju, povijesnom i arheološkom znanošću osvjetljena drevna vremena, kao ishodište i njihove kulture i načina života. Kao materijalni pokazatelj drevnoga zajedništva, poslužila je sa zanosom otkrivena linija kontinuiteta, odn. istovjetnost za koju su bili uvjereni da postoji između starohrvatske i narodne (seljačke) umjetnosti. Misao koju je već gajio A. Radić, potvrdio je 1925. godine na proslavi 1000-godišnjice hrvatskoga kraljevstva ugledan bečki profesor Strzygowski. On je svojim izlaganjem potvrdio tezu seljačke ideologije, da je hrvatska seljačka kultura nekada bila "opća, ...narodna kultura", te da je upravo ona sačuvala to drevno nacionalno zajedništvo, iz čega je proizlazilo da "kako su se nekad kitili hrvatski kraljevi, tako se danas kite seljaci u nekim krajevima" (Herceg, 1927:178). Svrha "Marunovih dana" i izvanrednog broja Seljačke prosvjete posvećenog godišnjici i radu fra Luje Maruna, bila su istaknuti zajedničku prošlost pred objema stranama: u očima građanstva pribaviti novi ugled selu kao sredini koja je do današnjice sačuvala izvorni nacionalni duh, pred svim stranim političkim i kulturnim utjecajima, ali i selu pokazati da ima zajedničke korijene s gradom.

Svoje djelovanje držali su djelatnici seljačkog pokreta novim narodnim preporodom, koji će dovršiti ono što su Ilirci započeli. U seljaštvu se sustavno gradio osjećaj da je, ne samo jedan od sudionika, već i glavni nositelj novoga nacionalnoga preporoda, ovaj put sveobuhvatne obnove društva zapalo u krizu. Umanjivali su se seljački nedostaci i naglašavale tipizirane vrline (moralnost, mirotvornost, radišnost, tolerancija). Kao rezultat intenzivne kampanje, seljaštvo je napuštalo svoj svijet lokalnih zbivanja i drukčijega shvaćanja povijesnoga vremena i prihvaćalo novi smisao postojanja, osjećaj povijesne prilike i odgovornosti. Metode i sredstva snalaženja, koje je seljačka ideologija nudila (prije svega idealizacija seljačkoga morala, kulture), pokazala su se izvrsnim načinom olakšavanja i usmjeravanja nužnih promjena.

U selu koje poznaje samo kršćanske blagdañe i obiteljske svečanosti prilikom vjenčanja ili rođenja djeteta, pokušalo se ustoličiti nove proslave.

Iako se s puno poštovanja pisalo o nacionalnim velikanima (o Ljudevitu Gaju npr.), nove se svečanosti željelo vezati uz seljačkog idealnog junaka M.Gupca i začetnika seljačkog pokreta A. Radića. Posebno je zanimljiv kult M.Gupca, koji je počelo graditi građanstvo 19. stoljeća, suprotstavljajući se još jakomu feudalnomu staležu (Gross, Szabo, 1992:290, 545). Preuzela ga je seljačka stranka, a nakon II. svjetskog rata njegov se kult borca protiv narodnih izrabljivača uklopio i u komunističku ideologiju (Jelić, 1973:83-97). Iako ga je seljačka ideologija veličala kao seljaka - borca za pravdu, isticalo se da njegovo značenje premašuje staleške okvire, pa se slavio kao borac ne samo za seljačka, već i za općeljudska prava (Herceg, 1926:105). Odgovaralo je to predstavljanju seljaštva kao staleža čija je temeljna vrijednost u očuvanju općih moralnih vrijednosti, ali i staleža koji je u stanju učiniti život boljim i drugima.

**Nacija.** U više je navrata isticano kako je ideja nacije u temeljima seljačke ideologije. Kako je tradicionalna seljačka kultura regionalnog karaktera, očekivali bismo dosta trzavica i popratnih tekstova, koji prate i olakšavaju pretapanje različitih regionalnih kulturnih svijetova u jedan nacionalni. Međutim, izravna izjašnjavanja gotovo da i ne postoje. Prihvativši tekovinu građanske nacionalne integracije - protezanje standardiziranoga jezika na štetu dijalekata i lokalnoga narječja, pokazali su u tome punu dosljednost, iako su u nekim specifičnim pitanjima dopuštali veću elastičnost. S.Radić smatrao je poželjnim u I. i II. razredu pučke škole održavati nastavu na dijalektima (Radić, 1926:4-5), ali globalno je prvenstvo jasno dano integraciji i jedinstvenoj Hrvatskoj. Odbacili su i pojavu regionalizma u književnosti, smatrajući da to nije pravi "izraz duše hrvatskoga naroda", štoviše da "podpuna forma, izraz i osjećaj, s obzirom na književnost, leži u štokavštini", koja jedina može izraziti cijeli narod, ne samo jedan njegov dio (Šarinić, 1926:97-99). Stoga su seljački pisci pokušavali pisati na štokavskom, ali su, istovremeno stvarali na svom dijalektu. Radovi pisani na dijalektu kojim su govorili od rođenja, jeziku okoline u kojoj su i živjeli (kajkavskoj uglavnom, budući da većina autora dolazi iz kajkavskoga područja: Mijo Stuparić, Mirko Novosel, Mara Matočec, Mihovil Pavlek Miškina) daleko su uspjeliji. Seljačka književnost zapažena je i od onovremenih kritičara, te je zbog svog dijalektalnog ili barem regionalno obojenog karaktera našla mjesto uz autore poput Domjanića, Galovića, grupe "Grič" i drugih dijalektalnih pisaca (Prpić, 1936:64 i dalje).

U glazbi je razlika bila teže pomirljiva. S građanskim je pjesmama bilo jednostavno, smatrale su se nepoželjnim, gradskim nametanjem i nastojalo ih se je potisnuti. Pitanje kako slušati prihvatiti li utjecaje seljačke pjesme iz drugoga kraja, katkad potpuno različite, izgleda da djelatnicima "Seljačke

sloge" nije predstavljalo pravi problem. Iako se rano zagovaralo izvođenje pjesama iz svoga kraja, dopuštena je i uporaba svih harmonizacija, koje je objavljivala HSPŽ "MG" (Škorjač, 1927:130). Možda je tek traženje izvornosti 1929. godine skrenulo pažnju na odnos prema regionalnim osobitostima, ali niti tada to još nije postavljeno kao princip, koji treba bezuvjetno prihvatiti. Izgleda da se je do kraja ovoga razdoblja regionalno kretalo do te mjere u sjeni nacionalnoga, da se dopuštalo uvrštavanje u repertoar zborova i pjesama iz drugih krajeva, pod uvjetom da su to kontrolirane harmonizacije (preko HSPŽ "MG") seljačkih napjeva. Mješanje različitih lokalnih i regionalnih osobitosti, stvorilo bi čak novu nacionalnu, seljačku pjesmu.

Na koncu, nacionalnom povezivanju služila je i izuzetna pažnja posvećivana komuniciranju i organiziraju gostovanja, od lokalnih, sličnih tradicionalnom susjedskom posjećivanju za velikih blagdana ili sajмова, do gostovanja zborova u većim mjestima, u regionalnim centrima i u Zagrebu, u Hrvatskoj ili u krajevima u kojima žive Hrvati. Upoznavanje velikog broja seljaka u jednakom položaju, sa sličnim ili istovjetnim problemima, davalo je seljaštvu nov osjećaj snage i sigurnosti, a težnja za slogom omogućavala je uspješno usklađivanje djelovanja.

## ZAKLJUČAK

Glavna uloga "Seljačke sloge" bila je u doprinosu razbijanju dvaju do tada zatvorenih i nepovjerljivih društava. U očima građanstva prikazuju seljake kao poštene, mudre, radišne i pobožne, boreći se svim sredstvima za podizanje ugleda sela. S druge strane, trebalo je suzbiti nepovjerenje ili nemar sela prema "gospodi". Stoljećima razvijan mehanizam zaštite i opreza prema svemu što dolazi iz "vanjskog društva", držanje sve gospode pokvarenom i neradnicima koji žive na njihov račun, ili s druge strane potpuno nekritično prihvaćanje svega što dolazi iz grada, pokušala je "Seljačka sloga" dovesti u svoje okvire. Gradu i nekoj gospodi priznaju se određene kvalitete i upozorava na moguće zajedništvo, a slijepo se oponašanje ismijava (odjeća, ples, ponašanje). Inzistira se na odbacivanju građanskih pjesama, pazi se koje se knjige čitaju i nastoji se unijeti duh razgovora i razmišljanja svojom glavom (jasno, prema obrascima koje je pružala seljačka ideologija). Seljački se pokret nalazio pred izvanredno složenim zadatkom: kako pridobiti masu stanovništva koja se našla u zamahu procesa društvenih promjena, u njima se uglavnom ne snalazi, i zapravo tradicionalno seljački, svaku promjenu dočekuje sa sumnjom i izbjegava je, a u

poboljšanje ne vjeruje, da voljno prihvati i postane sudionikom tih promjena. Od seljaka koji zauzima više pasivan odnos, držeći da je življenje uvijek bilo takvo i da se ništa ne može učiniti da bude bolje, seljački je pokret prvi uspio učiniti "subjekt" društvenog života (iako nije prvi koji se okušao na tom zadatku). Otvorio je seljaštvu vrata političkog, gospodarskog i kulturnog razvoja i dao čvrstu osnovu kako se uključiti u društvo zahvaćeno procesom modernizacije. Stvaranjem novoga svjetonazora izvršena je intenzivna intervencija u mentalitet i građanskog i seljačkog društva. I građaninu je bila velika novina slušati seljake u gradskim ili čak oblasnim odborima i državnoj skupštini, gledati svečane mimohode seljaka u nošnjama kroz grad, prisustvovati ili barem čuti da je u gradu naka seljačka svečanost (zabava, smotra, izložba). Stoga, iako su, posebice S. Radić, znali žestoko šibati nepravde nanesene seljaku, nikada se nisu umorili ponavljajući kako ta dva svijeta mogu i moraju zajedno.

Seljaštvu su pružili i novi identitet. Narodna kultura nije više bila svakodnevnica na koju se ne obraća pažnja, ili nešto što izgleda zastarjelo, pa se napušta, već dragocjenost koju se čuva i kojom se ponosi, dokaz starine i vrijednosti ne samo sela, već cijelog naroda. Prihvaćano je i uvjerenje kako su seljačke tradicionalne vrijednosti sadržane upravo u određenim osobinama, koje su izdvojili ideolozi seljačkoga pokreta, u poštenju, radišnosti, priznavanju tuđih sloboda, mirotvornosti, ugl. u duboko ljudskoj etičnosti. Objavljivani prilozi seljaka (pisma, izvještaji, književni prilozi) odaju potpuno prihvaćanje obrazaca mišljenja i uputa o djelovanju, koje im je seljačka ideologija pružala. Uvršteni dopisi su, jasno, u skladu s uređivačkom politikom stranačkih novina i časopisa, pa je sigurno da stvarnost nije bila toliko jednoobrazna, ali na žalost, nemamo drugih pisanih izvora. Uporište novoj društvenoj snazi, seljaštvu, trebala je postati i njena povijest. Kako seljaštvo, bezimena masa, nema pisane povijesti, nema svojih junaka (osim Gupca), jedina vidljiva nit koja seže u daleku povijest, bila je kultura, umjetničko stvaralaštvo, čije su začetke smjestili u doba narodnih vladara. Ovo povijesno opravdanje (uz ranije etičko) dolasku "petog staleža", ujedino je pružalo ruku-pomirnicu suprotstavljenoj društvenoj grupi, vladajućem građanstvu, ukazujući na zajedništvo u prošlosti, koje je moglo i trebalo navjestiti zajedništvo u skoroj budućnosti.

Odbacivanje, koje su drastično proživjeli ubojstvom vođe pokreta S. Radića, političkim pritiskom, ali već i prije hladnim prijamom i neprihvaćanjem zamisli na koji način sjediniti selo i grad, proizvelo je kod ideologa kulturno-prosvjetnog krila seljačkoga pokreta sve očitiju težnju zatvaranju. Ideja o povratku izvornosti, koja je prisutna već na smotrama 1929. godine, značila je



konačan prekid s pokušajima stvaranja zajedničke, nacionalne umjetnosti i kulture i okretanje samo seljačkim izvorima, oblicima i stvaranju, što je u krajnjoj liniji vodilo stilizaciji tradicije. U još jačoj mjeri ovaj je proces prisutan i u zapadnim zemljama (Kaschuba, 1990:203).

Težnju autarhičnosti, možemo pokušati objasniti i nepovoljnom gospodarskom situacijom. Normalan razvoj sela bio je onemogućen poznatim problemima. Mali posjed, dostatan jedva za preživljavanje, nije omogućavao akumuliranje kapitala i investiranje u razvoj, vrlo ga je ograničeno i nedostavno pomagala država, spor razvoj gradova nije mogao prihvatiti ogroman višak radne snage, pa se spas tražio u iseljavanju. Kada je velika kriza 1929.-33. zatvorila i taj "ventil", selu je preostalo jedino zatvaranje u sebe i rješavanje svojih problema na svoj način. Autarhičnost je postala idealom obnovljene "Seljačke sloge" (10. studenoga 1935). Prema Hercegovim riječima "Podpun uspjeh...bio bi onda, kad bi seljačstvo sebi samo izrađivalo baš sve, što mu treba za život" (Herceg, 1936:5).

## IZVORI

- BASARIČEK, Đuro, Na starom novo nam se rađa, *SP* 1926, 1-2, 26-28.
- BRATANIĆ, Branimir, Narodna nošnja i ljudski napredak, *Seljačka sloga (SS)* 1936, 4, 75.
- BRATANIĆ, Branimir, O smotrama hrvatske seljačke kulture, Zagreb, 1941.
- BUBLIĆ, Dragan, Umjetnost i selo, *SP* 1926, 5-8, 92-94.
- BUBLIĆ, Dragan, Zemlja u pjesmi, *SP* 1927, 12, 240-242.
- Dostojanstvo - ne gizda*, Zagreb, 1940.
- HERCEG, Rudolf, *Seljački pokret u Hrvatskoj*, Zagreb, 1923.
- HERCEG, Rudolf, Svrha, zadaća i rad Seljačke sloge. Tajnički izvještaj, Prva glavna skupština, *SP* 1926, 5-8, 105-110.
- HERCEG, Rudolf, Čemu ovaj svečani broj?, *SP* 1927, 11, 177-179.
- HERCEG, Rudolf, *Nemojmo zaboraviti: Hrvatska politika mora biti seljačka*, Zagreb, 1928.
- HERCEG, Rudolf, Tajnički izvještaj. Četvrta glavna skupština, *SP* 1929, 5, 75-78.
- HERCEG, Rudolf, *Seljačka sloga*, *SS* 1936, 5-7.
- HERCEG, Rudolf, "Seljačka sloga", *idejno čistilište hrvatskog i rasadište svjetskog seljačkog pokreta*, Zagreb, 1940.
- HERCEG, Rudolf, *Izvještaji*, *SP* 1926, 9-10, 152.

- HERCEG, Rudolf, Izvještaji, *SP* 1927, 2, 46.
- HERCEG, Rudolf, Izvještaji, *SP* 1927, 8-9, 160.
- JEMRIĆ ŠARČEV, Ivan, Duh našeg vremena, *Dom* 3(21)/1927, 29, 3.
- JIROUŠEK, Antun, Čuvajmo ono što su nam djedovi namrli, *SP* 1927, 6-7, 111-112.
- JIROUŠEK, Antun, Narodna nošnja najljepši ukras seljačke kulture, *SP* 1929, 6-9, 89-91.
- JIROUŠEK, Antun, *Kalendar Seljačke sloge za 1937*, Zagreb, 1936.
- MARUŠIĆ, F.D., O pučkoj umjetnosti na Jadranu, *Narodna zaštita* 1920, 4-7, 328-334.
- MATANIĆ, Niko, Kultura sela i civilizacija grada, *SP* 1926, 1-2, 29-30.
- MATANIĆ, Niko, Zadaća petog staleža, *SP* 1926, 5-8, 99-101.
- MATZ, Rudolf, "Starinske popijevke" i "starohrvatska ljestvica", *SP* 1927, 11, 224.
- MATZ, Rudolf, Narod pjeva, sborovi prednjače, *SP* 1929, 6-9, 103-105.
- NEVISTIĆ, Ivan, S. Vrtar: Majka Zemlja, *Vijenac* VI/1926, 10, 259.
- NEVISTIĆ, Ivan, Jedan seljak - literata, *Vijenac*, VI/1926, 14-15, 386-388.
- NOVLJAN, Fran, Kulturna razmatranja, *SP* 1926, 1-2, 47-48.
- PAVLEK MIŠKINA, Mihovil, Istrgnute misli, *Narodna zaštita* 1920, 1-3, 87-92.
- PREDAVEC, Josip, Subjekt ili objekt, *Dom* 5(23)/1929, 56, 3.
- RADIĆ, Stjepan, Govor na skupštini hrvatskog učiteljstva 11.3.1926., *Dom* 2(20)/1926, 11, 4-5.
- ROBIĆ, Ivan, Tisućgodišnjica, seljačtvo i prosvjeta, *Dom* 1(191)/1925, 26,2.
- ŠTUPARIĆ, Mijo, Hrvatska seljačka književnost, *SP* 1926, 14-15, 200-202.
- ŠARINIĆ, Ivo, Kako da pišemo, *SP* 1926, 5-8, 97-99.
- ŠKORJAČ, Izidor, Veliki uspjeh seljačke pjesme, *SP* 1926, 11-13, 173-177.
- ŠKORJAČ, Izidor, Duševni život, *SP* 1927, 2, 40-41.
- ŠKORJAČ, Izidor, Seljački prosvjetni dan ili slavje seljačke umjetnosti, *SP* 1927, 6-7, 100-107.
- ŠKORJAČ, Izidor, Stuparićeve izabrane pjesme, *SP* 1927, 6-7, 122-123.
- ŠKORJAČ, Izidor, Seljačka prosvjetna sloga, *SP* 1927, 8-9, 129-131.
- ŠKORJAČ, Izidor, Smotra hrvatske seljačke kulture, *Dom* 5(23)/1929, 58, 4.
- ŠKORJAČ, Izidor, Što je i što hoće Seljačka sloga, Zagreb, 1938.
- ( ), Pjesme Mije Stuparića, *Božićnica* 1922, Zagreb, 1921.
- ( ), Novo doba hrvatske narodne glazbe, *Seljačka prosvjeta (SP)* 1927, 11, 227-228.

## LITERATURA

- ACHILLES, Walter, Die Entbauerlichung des Bauern (1880-1913), u: Jacobeit, W., Mooser, J, Strath, B., *Idylle oder Aufbruch?*, Berlin, 1990, 49-52.
- ARNOVE, Robert F., Graff, Harvey J: *National Literacy Campaigns*, New York, London, 1987.
- BOBAN, Branka: Shvaćanja Antuna i Stjepana Radića o mjestu i ulozi seljaštva u gospodarskom, društvenom i političkom životu, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest* 12, 1979, 265-304.
- BOBAN, Branka: O osnovnim obilježjima "seljačke države" u ideologiji Antuna i Stjepana Radića, *Radovi IHP* 13, 1980, 51-88.
- BOBAN, Ljubo: *Maček i politika HSS 1928-1941*, I, Zagreb, 1974.
- BOBAN, Ljubo: *Svetozar Pribičević u opoziciji (1928-1936)*, Zagreb, 1973.
- CIPOLLA, Carlo M: *Literacy and Development in the West*, Harmondsworth, 1969.
- FIGENWALD, Vladimir: *Položaj seljaštva u staroj Jugoslaviji*, Zagreb, 1952.
- GOLLWITZER, Heinz, *Europäische Bauernparteien im 20. Jahrhundert*, Stuttgart, 1977.
- GROSS, Mirjana, Szabo, Agneza: *Prema hrvatskome građanskom društvu*, Zagreb, 1992.
- JACOBELIT, Wolfgang, Mooser, Josef, Strath, Bo (ur.): *Idylle oder Aufbruch? Das Dorf im burgerlichen 19. Jahrhundert*, Berlin, 1990.
- JANOS, Andrew C., Politika zaostalosti u kontinentalnoj Evropi 1780-1945, *Naše teme* 33/1989, 10, 2484-2511.
- JELIĆ, Ivan: O značenju tradicije velike seljačke bune 1573. u povijesti komunističkog pokreta i revolucije u Hrvatskoj, *Časopis za suvremenu povijest*, 1973, 1(11), 83-97.
- KASCHUBA, Wolfgang, Dorfliche kultur: Ideologie und Wirklichkeit zwischen Reichsgründung und Faschismus, u: Jacobeit, Mooser, Strath, *Idylle oder Aufbruch*, Berlin, 1990, 193-204.
- LEČEK, Suzana: *Kulturno-prosvjetni rad "Seljačke sloge" (1925-1929)*, neobjavljen magistarski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu, 1993.
- LOZICA, Ivan: Aurea aetas, u: *Folklore and historical process*, Zagreb, 1989, 33-39.
- MAROŠEVIĆ, Grozdana: Glazba na zagrebačkim smotrama folklor. Od pjevačkog zbora do plesne folklorne grupe. *XXVI međunarodna smotra folklor 18-25.7.1992*, Zagreb, 1992, 27-31.

- MATKOVIĆ, Hrvoje: *Svetozar Pribičević i Samostalna demokratska stranka do šestojanuarske diktature*, Zagreb, 1972.
- MENDRAS, Henri: *Seljačka društva*, Zagreb, 1986.
- MIRKOVIĆ, Mijo: *Poljoprivreda i seljaštvo u Jugoslaviji*, Zagreb, 1979.
- MIRKOVIĆ, Mijo: *Ekonomska struktura Jugoslavije 1918-1941*, Zagreb, 1950.
- MUŽIĆ, Ivan: *Stjepan Radić u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*, Zagreb, 1988.
- SRAKA, Anthony M: "*Peasant Concord*" *between the wars: an examination of the cultural wing of the Croatian Peasant Party with special reference to the 1920s*. Neobjavljen magistarski rad, Department of History, McGill University, Montreal, 1992.
- SREMAC, Stjepan: Smotre folkloru nekad i sad, *Narodna umjetnost*, 1978, 97-116.
- STIPETIĆ, Vladimir: *Kretanje i tendencije u razvitku poljoprivredne proizvodnje na području NR Hrvatske*, Zagreb, 1959.
- STOJSAVLJEVIĆ, Bogdan: *Prodiranje kapitalizma u selo (1919-29)*, Zagreb, 1965.
- STOJSAVLJEVIĆ, Bogdan: *Seljaštvo Jugoslavije 1918-1941*, Zagreb, 1952.
- TUĐMAN, Franjo, *Hrvatska u monarhističkoj Jugoslaviji: 1918-1941*, I, II, Zagreb, 1993.
- ZEBEC, Tvrtko: Uloga "Seljačke sloge" u životu hrvatskoga sela, *XXVI međunarodna smotra folkloru 18-25.7.1992*, Zagreb, 1992, 33-42.

## BETWEEN AUTOCHTHONOUS AND NEW - "PEASANT CONCORD" UNTIL 1929

### Summary

The main role of "Peasant Concord", as a cultural and educational organisation most closely connected with Croatian Peasant Party, was in its persistent work in overcoming a longlasting social partitioning into opposite entities: countryside and town. On the one hand, it introduced a distrustful and reserved peasant into political life of the state, it helped him turn economic shifts for his own benefit and taught him to respect his own traditions. On the other hand, it tried to explain and bring closer to town dwellers merits and the

worth of peasants. A huge enterprise at creating a new worldview demanded a deep change in the mentality of both urban and rural society, while the idealization of peasant culture was used in inventing a new identity for peasant society caught in social change.

Under traditional peasant culture the ideologists meant not only artistic and cultural values, but also moral precepts such as diligence and honesty, respect of others and most of all, pacifism. New identity, skilfully incorporated in national identity, was consciously intended to help modernization of Croatian society and a final national integration.

Political openness and willingness for interethnic and interclass agreements in the 1920s is sharply distinguished from the time after the introduction of a dictatorship, when the optimism was repressed by disappointment, and the era of visions followed by the politics of "realism" and by closing up.